

Warszawa, 15.12.2023

Dr hab. Iliana Genew-Puhalewa
Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Warszawski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Ninoslava Radakovicia
Chorwackie inspiracje piśmienniczej działalności bułgarskich katolików
w XVIII i na początku XIX wieku

Uwagi wstępne

Przedstawiona do oceny praca doktorska mgr Ninoslava Radakovicia powstała na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Marioli Walczak-Mikołajczakowej. Celem rozprawy jest zbadanie i ukazanie chorwackich wpływów na bułgarskie piśmiennictwo katolickie XVIII i początku XIX wieku. Licząca 142 strony rozprawa składa się ze wstępu (str. 3–10), czterech obszernych rozdziałów (str. 12–110), zestawienia analizowanych jednostek (str. 111–117), podsumowania (str. 119–125), streszczenia w języku chorwackim (str. 126–127), streszczenia w języku polskim (str. 128–129), streszczenia w języku angielskim (str. 130–131), wykazu tabeli (str. 132) oraz bibliografii (str. 133–142). Praca została napisana w języku chorwackim.

Moja ogólna ocena rozprawy, którą uzasadnię w dalszej części recenzji, zawiera się w konstatacji, że w sposób klarowny sformułowano w niej istotny i wystarczająco złożony problem badawczy. Następnie udzielono skutecznego rozwiązania, korzystając z odpowiednich narzędzi badawczych i osadzając je w adekwatnej ramie teoretycznej. To pozwala na stwierdzenie, że praca spełnia wymogi opracowania naukowego w formie rozprawy doktorskiej.

Aktualność tematu

Praca prezentuje zaawansowane badania w obszarze, który dotychczas był w dużej mierze nieodkryty. Obiektem analizy jest piśmiennictwo bułgarskie okresu słabo zbadanego, tekstów i autorów traktowanych do niedawna jako zjawisko marginalne ze względu na ich minorytarną przynależność konfesyjną. Kandydat poświęcił swoje badania piśmiennictwu Bułgarów wyznania rzymskokatolickiego, które powstało w XVIII i na początku XIX wieku,

z zamiarem zgłębienia problemu wpływów chorwackich w tym piśmiennictwie. Osiągnięcia w tym zakresie bułgarskich badaczy, w szczególności Ljubomira Mileticia, Magdaleny Abadźiewej-Jordanowej i Lili Iliewej, a także polskich, zwłaszcza Marioli Walczak-Mikołajczakowej, które zostały właściwie przywołane w pracy, nie wyczerpały tematu. Recenzowana rozprawa prezentuje dokładniejszy obraz elementów iliryskich obecnych w osiemnasto- i dziewiętnastowiecznym języku bułgarskich katolików oraz ich miejsce w kształtującym się wówczas bułgarskim języku literackim. Przedstawione w rozprawie dociekania językoznawcze, a szerzej, filologiczne, sytuują się w doniosłym nurcie badań nad historią języków literackich, oświaty oraz emancypacji narodowej chrześcijan na Bałkanach od połowy XVIII wieku.

Struktura rozprawy

Struktura analizowanej dysertacji prezentuje się jako klarowna i logiczna. W sekcji wstępnej (*Uvod*), mgr Radaković precyzyjnie określa zakres badań, cele badawcze, a także przedstawia bazę materiałową używaną w badaniu. Przekonująco uzasadnia wybór tematu oraz analizowanych dzieł. Zgodnie z powszechną praktyką naukową, prezentuje swoje decyzje metodologiczne oraz poszczególne poziomy analizy materiału. Część ta zamyka się podrozdziałem, w którym akcentuje znaczenie oraz perspektywy podjętej problematyki.

Wybory dotyczące okresu określonego w tytule, jako obszaru badawczego dysertacji, zostały szczegółowo uzasadnione w drugiej części pracy. Ta sekcja poświęcona jest: 1) historii i szczegółowej charakterystyce bułgarskich katolików jako mniejszości, 2) przeglądowi tzw. „propagandy” Kościoła Katolickiego w Bułgarii od średniowiecza do współczesności, 3) dyskusji na temat kulturotwórczej roli bułgarskich katolików oraz ich wkładu w procesy kształtowania nowobułgarskiego pisarstwa i języka literackiego.

W trzeciej części rozprawy Kandydat zwięźle systematyzuje dotychczasową wiedzę o bułgarskim piśmiennictwie katolickim, omawiając tradycyjnie stosowane terminy i nazwy (w tym *павликанска книжнина* / *pavličanska pismenost*), jednocześnie postulując aparat pojęciowo-terminologiczny pracy. W tej sekcji zawarta jest prezentacja bułgarskich pisarzy katolickich oraz ich dzieł, uznanych za istotne z perspektywy wybranego problemu badawczego.

Druga i trzecia część rozprawy mają wyraźny charakter teoretyczny, natomiast czwarta, będąca najbardziej rozbudowaną (składającą się z wielu podrozdziałów, s. 58–110), prezentuje rezultaty przeprowadzonej analizy dzieł. Następnie, piąta część pracy (*Abecedarij*

ilirizama u književnosti bugarskih katolika), dokonuje inwentaryzacji oraz zestawienia omawianych jednostek i zjawisk językowych.

Proponowany układ treści rozprawy gwarantuje spójność wywodu, umożliwiając skuteczne osiągnięcie wyznaczonych celów i zadań badawczych, co zasługuje tym samym na akceptację.

Poprawność metodologiczna rozprawy

Zasady metodologiczne dysertacji zostały sformułowane w odrębnym podrozdziale części wstępnej (1.3., s. 8). Ogniskują się one wokół „ukierunkowanej analizy językowej” tekstów bułgarskich pisarzy katolickich, którą Kandydat określa jako „metodę filologiczną”, gdyż obejmuje powszechnie stosowane w tego typu badaniach techniki. Jak zaznaczono, metoda ta opiera się na opisie i porównaniu wyekscerpowanych jednostek na kilku poziomach: ortograficznym, gramatycznym, leksykalnym oraz jeszcze jednym, który nie został w pracy wyraźnie nazwany. Kryteria wyodrębnienia ostatniego „poziomu” (*razina*), na którym omawiane są bardzo różnorodne zjawiska, nie są do końca jasne (s. 10, s. 96) i wymagają precyzji, jak również wzmianka o stosowaniu „metody historycznej” (*povijesna metoda*, patrz s. 10).

Koncepcja metodologiczna pracy nie budzi zastrzeżeń, jednak mam pewne uwagi dotyczące aparatu terminologiczno-metodologicznego pracy, zwłaszcza w odniesieniu do określenia jednostek analizy. Nie można się zgodzić z twierdzeniem, że są to „leksemy” (*lekseme*, patrz m.in. s. 8, 67 oraz wielokrotnie w 4. 3. *Zaključno o jeziku bugarskih katoličkih pisaca uz komentar dosadašnjih istraživanja*), gdyż chodzi o jednostki (oraz ich elementy) funkcjonujące w praktyce językowej, rozpatrywane m.in. w kontekście ortograficznym (uzualnym), o formy wyrazów (por. *oblike* na s. 67, 68), o nazwy własne lub o połączenia wyrazowe (*izrazi*, por. np. w wykazie na s. 95). Jako dyskusyjne, w mojej opinii, jawi się ponadto wymienne (synonimiczne) użycie terminów/pojęć *gramatički/morfološki*.

Na uznanie natomiast zasługuje dokładne ustalenie instrumentarium badawczego w obszarze kluczowego dla pracy pojęcia i terminu *ilirizam*, *ilirski jezik* w zestawieniu z *kroatizam*, *hrvatski* (s. 8, 62 i dalej).

Poprawność merytoryczna rozprawy

W recenzowanej pracy doktorskiej zwraca uwagę trafnie dobrany korpus literatury podmiotu, jak i przedmiotu. Autor kompetentnie wykorzystuje źródła, podejmując się ambitnego i wymagającego zadania, zwłaszcza biorąc pod uwagę historyczny charakter

tekstów, słowników oraz gramatyk ujętych w korpusie. Wskazuje to na dogłębną znajomość obszaru badawczego oraz na zdolność Autora do łączenia różnorodnych perspektyw prezentowanych w dostępnej literaturze różnych okresów – od siedemnastowiecznej po współczesną, powstającą w ramach projektów grantowych (zob. <http://gutenberg.swu.bg/prints/>).

Istotną część przywołanej i cytowanej literatury przedmiotu, zgodnie z oczekiwaniami, stanowią publikacje bułgarskojęzyczne. Autor w swojej pracy odwołuje się zarówno do starszych, jak i nowszych opracowań, w tym tych wydanych w ostatniej dekadzie. W sekcji poświęconej rozwojowi historycznemu języka bułgarskiego i piśmiennictwa bułgarskiego, głównym punktem odniesienia są tezy niezaprzeczalnego autorytetu Ljubomira Andrejczina, które w ostatnim czasie uległy jednak aktualizacji. Uważam, że bardziej zróżnicowany punkt widzenia dysertacji mogłyby dostarczyć prace Bojana Wylczewa, dotyczące historii bułgarskiego języka literackiego (np. Боян Вълчев: *От историята на българския книжовен език към теорията на книжовните езици*. София: Оксиарт, 2009). Bułgarski uczony podkreśla, że kwestie języka literackiego nie mogą być rozpatrywane w oderwaniu od obszarów edukacji i ich efektów multiplikacyjnych, a także od specyfiki struktury społeczeństwa oraz jego instytucji. Pomija jednak wkład bułgarskich katolików w procesy kształtowania się powyższych elementów. Dlatego solidny wywód naukowy, dotyczący wpływów chorwackich w bułgarskim piśmiennictwie katolickim w XVIII i XIX wieku, taki jak prezentowany w rozprawie mgr Radakowicia, stanowiłby istotne uzupełnienie tez Wylczewa.

Rozprawa w całości charakteryzuje się zwięzłością, którą postrzegam jako jej zaletę, aczkolwiek zauważam przypadki, w których komentarze Autora są pożądane, np. w kwestii odnotowanego zjawiska betacyzmu/vitacyzmu (s. 61, 88, 123), lub kryteriów oraz hierarchii prezentacji cech na płaszczyźnie morfologicznej (s. 89–90), lub wyrazów zidentyfikowanych jednocześnie jako iliryjskie i paulicjańskie (s. 93–96).

W tym miejscu pragnę wyrazić swoją pozytywną opinię na temat kompletności tez i sformułowanych w pracy uogólnień. Chcę podkreślić, że wnioski przedstawione w zakończeniu analizy (podrozdział 4.3., s. 101–110), przeprowadzonej w sposób dyscyplinowany i zgodny z założeniami badawczymi, nie budzący zatem zastrzeżeń, wyróżniają się rzetelnością i wiarygodnością. Mgr Radaković zaprezentował je w sposób krytyczny, a nawet polemiczny, co dodatkowo podkreśla ich znaczenie, a także świadczy o jego dojrzałości jako badacza.

Poprawność formalna rozprawy

Recenzowaną pracę doktorską należy ocenić pozytywnie za poprawność formalną, na którą składa się pożądanе utrzymanie tekstu w dyskursie naukowym, a dbałość przygotowania redakcyjnego, w tym nietypowy zapis analizowanych jednostek, jest zauważalna. Sugerowałabym jedynie większą konsekwencję w ukazaniu znaczeń wyrazów, zwłaszcza w stosowaniu przecinków górnych (tzw. łapek), jak na s. 117, oraz w używaniu średników w licznych zestawieniach jednostek analizy.

Na zakończenie chciałabym wyrazić swoje wątpliwości dotyczące polskiego sformułowania tytułu pracy: *Chorwackie inspiracje piśmienniczej działalności bułgarskich katolików w XVIII i na początku XIX wieku* odnosząc się do kluczowego elementu tego tytułu *inspiracje* – postrzegam go jako odległy synonim terminu *wpływy*. Brak tytułu w języku chorwackim w pracy, co stanowi usterkę formalną, niestety uniemożliwia porównanie z oryginałem. Niemniej jednak, w rozprawie Autor poprawnie posługuje się pojęciem i terminem *utjecaj/utjecaji* (tj. ‘wpływ/wpływy’), zgodnie z powszechną tradycją w lingwistyce oraz z dbałością o precyzję terminologiczną.

Wnioski

Moje nieliczne uwagi krytyczno-polemiczne nie mają wpływu na jednoznacznie pozytywną ocenę, recenzowanej dysertacji, która stanowi przykład rzetelnego opracowania naukowego opartego na solidnych podstawach teoretycznych. Uwzględniając powyższe, stwierdzam, że praca Ninoslava Radakovicia *Chorwackie inspiracje piśmienniczej działalności bułgarskich katolików w XVIII i na początku XIX wieku* jest dziełem oryginalnym, które poszerza wiedzę o badanym przedmiocie i spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Na tej podstawie wnioskuję o dopuszczenie pana Ninoslava Radakovicia do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia naukowego doktora, w tym do publicznej obrony recenzowanej rozprawy.

Recenzentka

